Артур КОНАН ДОЙЛ

"ЛЕВ’ЯЧА ГРИВА"

Оповідання

Хоч як це дивно, але найбільш заплутана і найбільш незвичайна справа з тих, які довелось мені розслідувати на своєму довгому життєвому шляху, випала на мою долю вже тоді, коли я перестав ними цікавитись і пішов на відпочинок. Ця справа сама, так би мовити, постукала в мої двері. Трапилось це після того, як я оселився в своєму будиночку в графстві Суссекс і поринув у спокійне життя на лоні природи, за яким так часто сумував протягом довгих років, проведених у похмурому Лондоні. У цей період добряга Вотсон рідко коли з’являвся на моєму обрії. Вряди-годи він приїжджав до мене на суботу й неділю — ото й усе. Отже, я мушу сам бути власним історіографом. О, коли б Вотсон був тоді зі мною, як би він розмалював той дивовижний випадок і те, як я подолав усі труднощі! А так мені доводиться розповідати по-своєму, звичайними словами про всі свої кроки на важкій дорозі, що вела до розкриття таємниці "Лев’ячої гриви".

Мій будиночок стоїть на південному схилі вапнякових горбів на півдні Англії, і з них відкривається широкий краєвид на Ла-Манш. Тут берегова лінія — суцільна крейдяна круча, з якої спуститися до води можна тільки довгою звивистою стежкою, стрімкою й ковзкою. Між нижнім краєм стежки й водою лежить смуга рині й гальки завширшки в сотню ярдів, яку море не затоплює навіть під час найбільшого припливу. Проте вздовж берега де-не-де є глибокі закрути й ковбані — гарні плавальні басейни, що кожного припливу наповнюються свіжою водою. Цей чудовий пляж тягнеться на кілька миль в обидва боки і тільки в одному місці переривається невеличкою бухточкою Фулворт, на березі якої розташувалось сільце з такою ж назвою.

Мій будиночок стоїть самотою. Порядкуємо в ньому я і моя стара економка, а в садку — бджоли. Проте за півмилі знаходиться всім відомий підготовчий коледж Гейбла, що належить Гарольдові Стекхерсту. Це чимала будівля, під дахом якої знайшли притулок кілька десятків юнаків, що готувались до різних професій, а також невеличкий штат викладачів. Сам Стекхерст замолоду був неабияким спортсменом, виступав на змаганнях з веслування від свого університету, а нині має славу вченого з багатьох галузей знань. Відколи я оселився на узбережжі, у нас із ним встановилися такі дружні стосунки, що ми вечорами навідували один одного без запрошення.

Наприкінці липня в 1907 році лютував шторм, вітер віяв з південного заходу Ла-Маншу; височенні хвилі докочувалися аж до підніжжя крейдяної кручі, залишаючи після себе глибокі озерця, коли починався відплив. Того ранку, про який я веду мову, вітер майже вщух і все в природі сяяло чистотою й свіжістю. Працювати за такої гарної погоди було просто неможливо, і я вийшов перед сніданком прогулятися й подихати духмяним повітрям. Я простував стежкою, що вела до стрімкого спуску з крейдяної кручі на пляж. Раптом хтось гукнув мене ззаду; обернувшись, я побачив Гарольда Стекхерста, що махав рукою, весело вітаючи мене.

— Чудовий ранок, містере Холмсе! Я знав, що ви підете гуляти.

— Я бачу, ви зібралися купатись.

— О, знову ви взялися за свої фокуси! — засміявся він, поплескуючи по напхом напханій кишені. — Так, іду купатись. Макферсон подався рано, я, мабуть, зустріну його на пляжі.

Фіцрой Макферсон викладав природничі науки і був показним, статурним молодиком, життя якого ускладнювалось через хворобу серця, що виникла внаслідок ревматизму. Однак уродився він напрочуд міцним, тож відзначався в усіх спортивних іграх, які не потребували

надто важкого фізичного напруження. Купався він і влітку, і взимку, а що я теж люблю поплавати, то часто приєднувався до нього.

Аж тут ми побачили й самого Фіцроя Макферсона. Його голова виткнулась над краєчком кручі в тому місці, де стежка пірнала вниз. Потім він з’явився на весь зріст, хитаючись, немов п’яний. Раптом, судорожно здійнявши руки й жахливо закричавши, він упав долілиць. Ми з Стекхерстом кинулися вперед, — до Макферсона було ярдів із п’ятдесят, — і перевернули його на спину. Він, безперечно, уже конав. Це було видно з його оповитих поволокою запалих очей і страшного сірувато-синього обличчя. На якусь коротку мить в рисах його промайнув проблиск життя, і він прохрипів кілька слів, які можна було сприйняти за пересторогу. Слова ці були уривчасті, нерозбірливі, але останні все-таки я розчув: "...лев’яча грива". Вони були зовсім недоречні й незрозумілі, але звуки, що долинули до моїх вух, я міг витлумачити тільки так, а не якось інакше. Потім Макферсон напівпідвівся, простяг руки й упав. Він був мертвий.

Мій супутник остовпів від раптового жаху, а в мене всі почуття до краю загострились. І це було дуже до речі, бо враз стало ясно, що ми є свідками якогось незвичайного випадку. На Макферсоні було тільки непромокальне пальто, штани й незашнуровані парусинові черевики. Коли він упав, пальто, накинуте на плечі, сповзло, оголивши тіло. Ми були ошелешені. Спину Макферсона вкривали темно-червоні смуги — так, наче його жорстоко відшмагали тонким дротяним батогом. Знаряддя, яке залишило сліди цього катування, було, безперечно, дуже еластичним, тому що довгі набряклі смуги обплутували його плечі й боки. По підборіддю текла кров з прокушеної від нестерпного болю губи.

Спотворене обличчя свідчило, що сконав він у страшних муках.

Я стояв навколішки біля тіла, а поряд стовбичив Стекхерст. Раптом на нас упала чиясь тінь, і ми, підвівши очі, побачили, що це підійшов Йен Мердок. Мердок викладав у школі математику. Це був високий на зріст, худорлявий брюнет, такий мовчазний і відлюдкуватий, що не було

нікого, хто б міг назвати себе його другом. Він, здавалося, витав у якихось вищих сферах ірраціональних чисел та конічних перерізів і майже зовсім не цікавився повсякденним життям. Учні ставились до нього як до дивака, і він міг би перетворитись у них на посміховисько, якби в його крові не було якоїсь невідомої чужоземної домішки, що прозирала не тільки в його чорних, як вугілля, очах та смаглявому обличчі, а й у раптових вибухах гніву, які не можна було назвати інакше, як дикими. Одного разу, коли до нього, гавкаючи, причепилося собача Макферсона, Мердок схопив його й викинув у вікно, розбивши шибку; за такий вчинок Стекхерст, безперечно, негайно звільнив би грубіяна, якби той не зарекомендував себе дуже гарним викладачем.

Таким був цей дивний і складний чоловік, що зараз опинився поряд з нами. Мердока, очевидно, приголомшило те, що він побачив, хоча випадок із песиком навряд чи засвідчував існування аж надто великої симпатії між ним і небіжчиком.

— Бідолаха! Бідолаха! Чи можу я що-небудь зробити? Чим я можу допомогти?

— Ви були з ним? Чи ви часом не знаєте, що тут трапилось?

— Ні, ні, я сьогодні пізно встав. І ще не був на пляжі. Я оце прямісінько зі школи. Можу чимось прислужитися?

— Біжіть до поліційної дільниці у Фулворті й негайно розкажіть, що тут скоїлось.

Не мовивши й слова, Мердок мерщій подався у Фулворт, а я взявся вивчати місце події, тимчасом як Стекхерст, приголомшений трагедією, залишився біля тіла. Перш за все, природно, я подивився, хто ще є на пляжі. З кручі, де стежка обривалася вниз, я бачив увесь берег біля краю води — зовсім безлюдний, коли не брати до уваги двох-трьох темних постатей, що рухались у бік Фулворта і були дуже далеко.

Покінчивши з цією частиною огляду, я почав повільно спускатися. Стежка пролягала по глині й м’якому мергелю, змішаному з крейдою; то там, то там я бачив одні й ті самі сліди, що вели і вниз, і вгору. Ніхто, крім Макферсона, на пляж цим шляхом сьогодні ще не сходив. В одному місці я помітив відбиток долоні із спрямованим вгору по схилу пальцями. Це могло означати тільки те, що бідолашний Макферсон упав, коли піднімався на кручу. На стежці були й округлі лунки, які давали підстави припускати, що він не один раз падав навколішки. Унизу стежка кінчалася чималою лагуною, що утворилася після останнього припливу. На березі цієї лагуни Макферсон роздягнувся — тут на камені лежав його рушник. Він був дбайливо згорнутий і зовсім сухий, з чого могло здатися, що Макферсон у воду не заходив. Нишпорячи навколо, я кілька разів наштовхувався на латочки піску серед жорсткої гальки, на яких можна було розрізнити відбитки парусинових, черевиків Макферсона, а також його босих ніг. Останнє свідчило, що він приготувався скупатися, а сухий рушник вказував на те, що він цього не зробив.

Таким чином, ця складна справа, — найдивніша з усіх, що будь-коли поставали переді мною, — набула цілком чітких обрисів. Макферсон перебував на пляжі щонайбільше чверть години. У цьому не могло бути анінайменших сумнівів, тому що Стекхерст ішов слідом за ним від самісінького коледжу. Чоловік прийшов купатися й уже роздягся, про що свідчили відбитки босих ніг. А потім раптом абияк накинув на себе одяг — поспіхом, не позастібавши ґудзиків, — і побіг назад, не скупавшись або, в усякому разі, не витершись. І до зміни намірів Макферсона спричинилось те, що хтось люто, безжально відшмагав його батогом, катував так жорстоко, що він од болю прокусив собі губу, а сил у нього вистачило лише на те, аби відповзти якнайдалі й сконати. Хто вчинив це варварське вбивство? Правда, внизу біля скель були маленькі гроти й печерки, але низьке вранішнє сонце добре освітлювало їх, і там ніде було сховатися. Крім того, аж ген на березі бовваніло кілька людських постатей. Але вони були надто далеко, щоб мати причетність до злочину, ще й широка лагуна, в якій Макферсон збирався купатись, відділяла його від них, облизуючи підніжжя кручі. Недалеко в морі виднілись два-три рибальських човни. Людей, які сиділи в них,

можна було опитати згодом. Отже, відкривалося кілька шляхів розслідування, але жоден з них не обіцяв успіху.

Коли я нарешті повернувся до мертвого тіла, то побачив, що навколо зібрався невеличкий гурт цікавих. Зрозуміла річ, там же був Стекхерст, а також Йен Мердок, який тільки що прийшов з сільським констеблем Ендерсоном, дебелим рудовусим і повільним чолов’ягою чистої суссекської породи, — породи, яка приховує під неповороткістю й мовчазністю чимало здорового глузду.

Він вислухав нас, записав усе, що ми сказали, а тоді відвів мене вбік.

— Я був би радий, містере Холмсе, якби ви дали мені добру пораду. Це справа для мене занадто складна, а якщо я тут наплутаю, то Льюїс такого не стерпить.

Я порадив йому послати по свого безпосереднього начальника та по лікаря, не дозволяти нічого чіпати і якнайменше тупцятися біля мертвого, щоб не робити зайвих слідів, поки вони прийдуть. Сам я тим часом обшукав кишені покійного. Знайшов у них носовичок, великий ніж і складаний футлярчик для візитних карток. З нього витикався клаптик паперу; я розгорнув його і віддав констеблю. На папірці недбалим жіночим почерком було написано:

"Я прийду будь-що-будь, обіцяю".

Скидалось на те, що це любовна записка, в якій ідеться про таємне побачення, але де й коли — не вказувалось. Констебль знову засунув її у футлярчик і поклав його разом з іншими речами в кишеню пальта Макферсона.

Оскільки нічого нового на думку мені не спадало, я пішов додому поснідати, домовившись спочатку про те, щоб підніжжя кручі було пильно обстежено.

За годину-другу до мене зайшов Стекхерст і сказав, що тіло перенесли в коледж, де провадитиметься слідство. Він також повідомив кілька серйозних і певних новин. Як я й гадав, у печерках під кручею нічого не знайшли, але Стекхерст погортав папери в письмовому столі Макферсона і виявив кілька таких, що свідчили про його листування з якоюсь міс Мод Белламі з Фулворта. Таким чином ми з’ясували, хто є автором записки, знайденої в кишені Макферсона.

— Листи в поліції, — пояснив Стекхерст. — Я не міг принести їх сюди. Проте немає ніяких сумнівів, що у Макферсона був роман. Однак я не бачу підстав пов’язувати його з сьогоднішньою жахливою подією — за винятком хіба того, що дама призначила Макферсонові побачення.

— Але навряд чи вони мали зустрітися біля заводі, де ви звикли купатися, — відповів я.

— Це просто випадковість, що з Макферсоном не було кількох учнів, — зауважив Стекхерст.

— Чи й справді випадковість?

Стекхерст замислено звів брови.

— Їх затримав Йен Мердок, — мовив він. — Зажадав провести з ними до сніданку заняття з алгебри. Бідолашний хлопець, він страшенно переживає!

— Але ж, наскільки мені відомо, вони не були друзями.

— Певний час не були. Але в останній рік чи й більше Мердок заприязнився з Макферсоном так, як ніколи й ні з ким. Він не дуже товариський на вдачу.

— Так я й думав. Мені зараз пригадується ваша розповідь про сварку між Макферсоном і Мердоком через жорстоке поводження останнього з собакою.

— Ну, та сварка давно забулася.

— Мабуть, в обох усе ж таки виникли мстиві почуття.

— Ні, ні, я певен, що вони були щирими друзями.

— Ну, а тепер про дівчину. Ви її знаєте?

— Всі її знають. Вона місцева красуня — і справжня красуня, Холмсе, на неї скрізь задивлялися б. Я знав, що вона подобається Макферсонові, але й уявлення не мав про те, як далеко у них зайшло, поки не прочитав тих листів.

— Хто ж вона?

— Дочка старого Тома Белламі, власника всіх прогулянкових човнів і купалень у Фулворті. Колись він був бідним рибалкою, а тепер — досить заможний чоловік. У справах йому допомагає син Вільям.

— Чи не прогулятися нам у Фулворт, щоб побачити їх?

— Під яким приводом?

— Ну, знайти привід неважко. Кінець кінцем не сам же бідолашний Макферсон замордував себе в такий нелюдський спосіб. Чиясь же рука тримала пужално того батога, якщо саме ним, а не чимось іншим Макферсону було завдано тілесних ушкоджень. Коло його знайомих у цих малолюдних місцях, зрозуміла річ, невеличке. Пройдімось-но по

ньому! Дослідивши всі зв’язки, ми навряд чи не натрапимо на мотив скоєння злочину, а це зрештою виведе нас на злочинця.

Це була б чудова прогулянка серед порослих запашним чебрецем пагорбів, якби ми могли забути про страшну трагедію, що відбулася на наших очах. Село Фулворт притулилось у западині між тих пагорбів, що півколом оточували берег затоки. Позаду старовинних жител угору по схилу було побудовано кілька сучасних будівель. До них і повів мене Стекхерст.

— Отам і є "Гавань", як називає свій будинок Белламі. Той, що з башточкою на розі, під черепичним дахом. Непогано для людини, яка почала з нічого, але... Ну й дива! Ви тільки подивіться!

Садова хвіртка "Гавані" відчинилась, і з неї вийшов чоловік, високий на зріст, худорлявий та незграбний. Помилка виключалась — це був Йен Мердок, математик. За хвилину ми зустрілися з ним на дорозі лице в лице.

— Хелло! — обізвався до нього Стекхерст.

Мердок кивнув у відповідь, скоса глянув на нас своїми допитливими чорними очима й хотів був пройти не зупиняючись, але директор коледжу затримав його.

— Що ви тут робили? — спитав він.

Обличчя Мердока спалахнуло від гніву.

— Сер, я ваш підлеглий, але тільки під дахом вашого закладу. Не думаю, що я повинен звітувати перед вами в своїх особистих справах.

Нерви Стекхерста після всіх потрясінь були напружені до краю. Якби не це, він би, можливо, й промовчав. Зараз же він утратив самовладання.

— За обставин, що склалися, ваша відповідь, містере Мердоку, — справжнісіньке зухвальство.

— Мабуть, ваше запитання заслуговує на таке саме визначення не меншою мірою.

— Мені не вперше доводиться бути свідком вашої негідної поведінки. Оцей випадок — останній. Прошу вас підшукати собі інше місце — і якнайшвидше.

— Це цілком входить у мої наміри. Сьогодні я втратив єдину людину, що робила коледж придатним для життя.

І Мердок подався далі своєю дорогою, а Стекхерст сердитими очима дивився йому вслід.

— Яка неможлива, нестерпна людина! — вигукнув він.

Мене найбільше вразило те, що містер Йен Мердок ладен був скористатися першою-ліпшою нагодою, аби зникнути з місця злочину. В голові моїй починала зароджуватись підозра, ще невиразна й туманна. Візит до родини Белламі міг кинути на всю подію яскравіше світло.

Стекхерст опанував себе, й ми рушили до будинку.

Містер Белламі виявився чоловіком середніх років з вогненно-рудою бородою. Він, певно, чогось сердився, бо його обличчя було майже такого самого кольору, як борода.

— Ні, сер. Не хочу знати ніяких подробиць. І мій син, — він показав на молодого здорованя з важким похмурим обличчям, що сидів у кутку вітальні, — поділяє мою думку: зальоти містера Макферсона до Мод були образливі. Так, сер, слово "шлюб" не було вжито ні разу, а проте писалися листи, влаштовувались побачення і ще багато такого, чого ніхто з нас не схвалював.

У Мод немає матері, і ми її єдині оборонці. Ми вирішили…

Його подальшу мову урвала поява самої дівчини. Ніхто не наважився б заперечити, що вона здатна прикрасити своєю присутністю будь-яке товариство. І хто б міг уявити, що така навдивовижу рідкісна квітка виросте на подібному ґрунті й у подібній атмосфері? Жінки приваблювали мене нечасто, тому що мій розум завжди підкоряв собі порухи серця, але, дивлячись на прекрасне обличчя міс Мод, що світилося м’якою і ніжною свіжістю, я зрозумів: жодний молодик, побачивши її, не залишиться байдужим. Такою була дівчина, що відчинила двері й стала перед Гарольдом Стекхерстом, напружено дивлячись на нього.

— Я вже знаю, що Фіцрой помер, — мовила вона. — Не бійтесь розказати мені, як це сталося.

— Той ваш джентльмен приніс нам цю новину, — пояснив батько.

— Нема чого вплутувати в цю історію мою сестру! — пробурчав молодий здоровань.

Сестра кинула на нього гострий, спопеляючий погляд.

— Це моя справа, Вільямсе, — відказала вона. — Дозволь мені поводитись так, як я вважаю за потрібне. На мою думку, скоєно злочин. Якщо я зможу допомогти в пошуках винуватця, це буде найменшим з усього, що я хотіла б зробити для того, хто пішов від нас.

Вона вислухала коротке повідомлення мого супутника із зосередженою уважністю, довівши цим, що, крім великої вроди, має ще й сильний характер. Мод Белламі назавжди лишиться в моїй пам’яті як найдосконаліша й найпримітніша з жінок. Вона, очевидно, вже знала мене в обличчя, тому що наприкінці звернулась до мене:

— Притягніть їх до судової відповідальності, містере Холмсе. Усі мої симпатії й уся моя допомога на вашому боці, хоч би хто вони були.

Мені здалося, що, говорячи це, міс Мод з викликом подивилась на батька й брата.

— Дякую вам, — відповів я. — Я дуже ціную жіночу інтуїцію в подібних справах. Ви вжили слово "вони". Отже, ви припускаєте, що до злочину причетна не одна людина?

— Я знала містера Макферсона досить добре й переконана, що він був відважним і сильним. Хтось один ніколи не подужав би його.

— Чи не міг би я перемовитися з вами кількома словами сам на сам?

— Кажу тобі, Мод, не вплутуйся в цю справу! — роздратовано вигукнув її батько.

Дівчина безпорадно подивилась на мене:

— Як же мені бути?

— Незабаром факти, що стосуються вбивства, стануть відомі всім без винятку, тож не буде шкоди, коли я обговорю їх тут, — відповів я. — Звичайно, я волів би розмовляти наодинці, але ваш батько не дозволяє цього, отже, і він повинен взяти участь у нашій розмові.

І я розповів Мод про записку, знайдену в кишені померлого.

— Вона, безперечно, фігуруватиме в процесі розслідування. Дозвольте попросити вас дати щодо цього свої пояснення, якщо ви можете це зробити.

— Я не бачу причин щось приховувати, — відказала дівчина. — Ми були заручені й мали побратися, але тримали це в таємниці через Фіцроєвого дядька, дуже старого і, подейкують, невиліковно хворого. Якби Фіцрой оженився всупереч дядьковій волі, той міг би позбавити його спадщини. Ніяких інших міркувань мовчати про наші наміри у нас не було.

— Нам би ти могла сказати, — невдоволено пробурмотів містер Белламі.

— Я так би й вчинила, батьку, якби ти виявив хоч трохи доброзичливості.

— Я проти того, щоб моя дочка заводила знайомства з людьми не свого кола.

— Через оце ваше упереджене ставлення до Фіцроя я й не розповідала вам нічого. Що ж до моєї записки, то вона була відповіддю ось на це.

Дівчина сягнула до кишені своєї сукні й простягла мені зім’ятого папірця.

Я прочитав:

"Кохана!

Я буду на березі, там, де звичайно, відразу після заходу сонця, у вівторок. Це єдина можливість вирватись. Ф. М."

— Вівторок сьогодні, і я мала намір побачитися з ним увечері, — мовила дівчина.

Я покрутив папірець у руках.

— Надіслано не поштою. Яким чином ви його одержали?

— Мені не хотілося б відповідати на це запитання. Це не має ніякого відношення до розслідуваної вами справи. Але про все, що справді стосується її, я охоче розповім.

І вона дотримала свого слова, але це нічому не зарадило. Міс Мод не припускала, що її наречений міг мати таємних ворогів, але визнала, що в неї було кілька палких залицяльників.

— Чи не належить до них містер Йен Мердок?

Дівчина почервоніла й знітилась.

— Якийсь час, гадаю, належав. Але все змінилося, коли він зрозумів характер наших з Фіцроєм взаємин.

Тінь підозри, що падала на Мердока, здавалося мені, дедалі густішала й чіткішала. Треба було дослідити його минуле. Треба було таємно зробити обшук у його квартирі. Стекхерст охоче співробітничатиме в цьому зі мною — адже в нього виникли такі самі підозри.

Ми повернулися від Белламі з надією, що вже тримаємо в руках один кінець цього заплутаного клубка.

Минув тиждень. Розслідування нітрохи не прояснило справи й було відкладено до того часу, поки з’являться додаткові дані, необхідні для розкриття злочину. Стекхерст навів деякі довідки щодо свого підлеглого, ми поспіхом обшукали його квартиру, але все це нічого нам не дало.

Я особисто ще раз дослідив, — власними ногами й очима, а також подумки, — місце події, проте нічого для нових умовиводів не здобув. У всіх моїх записках читач не знайде випадку, який би так близько підвів мене до межі власних можливостей. Навіть уява не могла підказати мені шляху до розкриття таємниці. І тут стався випадок із собакою.

Раніше за мене про нього почула моя стара економка — завдяки тому бездротовому телеграфу, з допомогою якого ці люди дізнаються про всі місцеві новини.

— Сумна історія, сер, з цим собакою містера Макферсона, — сказала вона якось увечері.

Я не заохочував таких розмов, але цього разу її слова привернули мою увагу.

— А що сталося з собакою містера Макферсона?

— Сконав, сер. Так сумував за господарем, що сконав.

— Хто вам таке сказав?

— Ну як же, сер, усі тільки про це й говорять. Собака цілий тиждень нічого не їв. А сьогодні два молодих джентльмени з коледжу знайшли його мертвим на березі, на тому самому місці, сер, де знайшов свій кінець його господар.

"На тому самому місці!" Ці слова не йшли мені з голови. В мені росло й міцнішало якесь невиразне відчуття, що смерть собаки важить в усій цій справі дуже багато. Те, що тварина загинула, цілком відповідало собачій природі, прекрасній і відданій. Але ж "на тому самому місці"! Чому цей пустельний берег виявився для собаки фатальним? Чи можливо, щоб і тварина стала жертвою якоїсь кривавої помсти? Чи ж можливо таке?.. Так, відчуття було невиразне, але якась ситуація вже почала вибудовуватись у моїй свідомості.

Через кілька хвилин я простував по дорозі до коледжу. Стекхерст був у себе в кабінеті. На моє прохання він послав по Садбері й Блаунта — двох учнів, що знайшли собаку.

— Так, песик лежав біля самісінької води, — сказав один із них. — Він, мабуть, пішов по сліду свого господаря.

Я оглянув труп маленького відданого песика з породи ердельтер’єрів, що лежав на підстилці у вестибюлі. Він був задубілий, твердий, очі вилізли з орбіт, лапи скарлючились. Весь вигляд песика свідчив про те, що сконав він у страшних муках.

З коледжу я подався до лагуни. Сонце зайшло, і на воді, що тьмяно виблискувала, мов лист свинцю, лежала тінь величезної скелі. Місце було пустельне, без жодних ознак життя, — тільки дві морські чайки кружляли й кричали над моєю головою. У змерхлому світлі згасаючого дня я насилу розрізняв сліди маленьких собачих лап на піску довкруг того самого каменя, на якому лежав був рушник господаря мертвого тепер песика. Я довго стояв у глибокій задумі, а тим часом тіні навколо мене дедалі темнішали. В голові безладно снувалися різні думки та гадки. Ви зрозумієте мій стан, якщо порівняєте його з кошмарним сном: відчуваєш, що вкрай важлива для тебе річ, яку шукаєш і яка — ти цього певен — знаходиться десь поряд, недосяжна для тебе. Отак я почувався того вечора, коли стояв самотою у тих володіннях смерті.

Потім я видерся стежкою на кручу, і тут мені нарешті сяйнуло, де треба шукати розгадку злочину. Неначе в яскравому спалаху світла, мені пригадалось те, за що я так пристрасно й марно намагався ухопитись. Якщо Вотсон писав про мене недаремно, то ви, певне, знаєте, що я володію величезним запасом рідкісних і дивних знань, здобутих без ніякої наукової системи, але надзвичайно корисних для мене в роботі. Моя пам’ять схожа на комору, напхом напхану такою кількістю різних згортків, що я й сам маю лише вельми приблизне уявлення про те, що там є. І я розумів: серед усього іншого там неодмінно має бути щось таке, що стосується цієї справи. Спочатку це уявлення було вельми невиразне, але тепер я принаймні знав, як зробити його виразним. Це було жахливо, неймовірно, а проте давало якісь надії. І я вирішив до кінця перевірити свій здогад.

Мій будиночок має чимале горище, вщерть заповнене книжками. Саме туди я й виліз і десь із годину рився у книжках. Знайшовши коричневу книжечку із срібним корінцем, я спустився вниз і розгорнув її на розділі, зміст якого пам’ятав наче в тумані. Так, мій здогад, подумалось мені, справді притягнуто за вуха, він просто малоймовірний, але я вже не заспокоюся, поки не переконаюсь, помилився я чи ні.

Було пізно, коли я ліг спати, з нетерпінням чекаючи завтрашньої роботи.

Але ця робота наштовхнулась на прикру перешкоду. Ледве я встиг проковтнути вранці чашку чаю й зібрався податись на берег, як до мене завітав інспектор Бардл з Суссекського управління поліції — статечний міцний чолов’яга із задумливими очима, які зараз дуже стурбовано дивились на мене.

— Мені відомо, який у вас величезний досвід, сер, — почав він. — Зрозуміла річ, я прийшов до вас цілком неофіційно, і нікому знати про це не треба. Але я зовсім заплутався в справі цього Макферсона. Треба мені його заарештувати чи ні?

— Ви маєте на увазі Йена Мердока?

— Так, сер. Більше й нікого, як починаєш про все це думати. Оце відлюддя — наша величезна перевага. Ми звужуємо таким чином коло наших пошуків. Якщо це зробив не він, то хто ж іще?

— Які свідчення проти нього ви маєте?

Інспектор зібрав, як виявилось, ті самі факти, що й я. Серед них були і вдача Мердока, і таємничість, яка, здавалось, оточувала цю людину. І його скажена нестриманість, яка виявилась у випадку з собакою. І його минула сварка з Макферсоном, і цілком імовірні припущення, що Мердока страшенно не влаштовували взаємини Макферсона з міс Белламі. Він повторив усі вже відомі мені докази вини Мердока, але нічого нового не сказав, за винятком хіба того, що Мердок, як видно, готується до від'їзду.

— В якому становищі я опинюсь, якщо дам йому з усіма цими доказами накивати звідси п'ятами?

Цей опасистий, тілистий флегматик був неабияк стурбований.

— Зважте на всі досить суттєві прогалини в своїх умовиводах, — порадив я. — Мердок може незаперечно довести своє алібі того ранку, коли було вчинено злочин. Він до останньої миті був із своїми учнями і підійшов до нас ззаду за кілька хвилин до появи Макферсона. Не забувайте ще й ось про що: абсолютно неможливо, щоб Мердок міг сам-один учинити таке насильство над людиною, не слабшою від нього. І нарешті виникає питання про знаряддя, яким Макферсону було завдано тілесних ушкоджень.

— А що ж це могло бути, як не батіг або канчук?

— Ви дослідили рубці?

— Я їх бачив. Лікар теж.

— А я дослідив дуже уважно з допомогою лупи. Вони мають деякі особливості.

— Які ж, містере Холмсе?

Я підійшов до свого письмового столу й дістав збільшений фотознімок.

— Ось мій метод у таких випадках, — пояснив я.

— Що й казати, містере Холмсе, ви працюєте ґрунтовно.

— Я навряд чи був би тим, ким є, якби працював інакше. А тепер роздивімося оцей рубець на правому плечі. Вам нічого не впадає в око?

— Та ні.

— Але ж добре видно, що глибина рубця не однакова. Ось цяточка, де стався крововилив, ось іще одна. Такі самі відмітини на рубці нижче. Що б це могло означати?

— Не маю уявлення. А ви?

— Можливо, маю. А можливо, й ні. Проте сподіваюсь сказати незабаром трохи більше. Найменша дрібниця, яка допоможе визначити, чим завдано ударів, наближатиме нас до винуватця злочину.

— Те, що я зараз скажу, звичайно, безглуздя, — мовив поліцейський, — але якби на спину Макферсона поклали розпечену до червоного дротяну сітку, то ці цятки точно співпали б із місцями перетину дротин.

— Надзвичайно дотепне порівняння. А чи не припустити, що було застосовано дуже жорсткий батіг, так звану кішку-дев’ятихвістку з твердими вузликами на кожному ремінці?

— Їй-право, містере Холмсе, ви влучили в самісіньку точку.

— Або появу рубців викликано якоюсь іншою причиною, містере Бардле. В усякому разі, ваші здогади надто слабко обґрунтовані і не дають підстав заарештувати Мердока. Крім того, у нас ще є оті останні слова: "Лев’яча грива".

— Я питав себе, чи не хотів він назвати Йена...

— Так, я думав про це. Якби друге слово було хоч трохи схоже на "Мердок"... Але ж ні! Макферсон майже вигукнув його. Я впевнений, що оте слово було "грива".

— Чи немає у вас інших припущень, містере Холмсе?

— Можливо, і є. Але я не хочу обговорювати їх, поки не здобуду чогось переконливішого.

— А коли це буде?

— За годину, можливо, й швидше.

Інспектор потер підборіддя й недовірливо подивився на мене.

— Хотілось би мені дізнатись, що у вас на думці, містере Холмсе! Мабуть, оті рибальські човни?

— Та ні, вони були надто далеко.

— Ну, тоді Белламі зі своїм здоровилом-сином? Вони не дуже його шанували, містера Макферсона. Чи не могли вони його уколошкати?

— Ні, ні, нічого ви з мене не витягнете, поки я не буду готовий, — сказав я посміхаючись. — А тепер, інспекторе, кожен із нас повинен узятись до своєї роботи. Якби ви змогли завітати сюди до мене десь ополудні…

Аж тут ураз виникла величезна перешкода для продовження нашої розмови; це було початком кінця справи про вбивство Макферсона.

Надвірні двері будинку розчахнулися, в передпокої почулися важкі кроки, і до кімнати, похитуючись, вбіг Йен Мердок — блідий, скуйовджений, в безладно й дико розшарпаному одязі. Аби не впасти, він чіплявся за меблі своїми кістлявими пальцями.

— Бренді! Бренді! — прохрипів він і, застогнавши, важко впав на канапу.

Він був не сам. Слідом за ним убіг Стекхерст — простоволосий, задиханий, майже в такій самій нестямі, як і його супутник.

— Так, так, швидше бренді! — вигукнув він. — Мердок ось-ось помре! Усе, що я зміг для нього зробити, — це притягти сюди. По дорозі він двічі втрачав свідомість.

Півсклянки чистого бренді спричинились до чудесної зміни в стані Мердока. Він підвівся на одній руці й скинув з пліч піджак.

— Благаю! — закричав він. — Олії, опію, морфію! Чого-небудь, щоб утамувати цей біль!

Ми з інспектором мимоволі зойкнули. На голому плечі Мердока перехрещувались, утворюючи сітку, такі самі дивні запалені рубці, які були на тілі покійного Фіцроя Макферсона.

Біль, очевидно, був жахливий і не тільки в плечі, бо потерпілий то на якийсь час переставав дихати, і обличчя його чорніло, то, гучно схлипуючи, втягував у себе повітря й хапався за серце; з лоба в нього котився рясний піт. Він міг померти будь-якої миті. Але ми вливали йому в рот ще й ще бренді, і з кожним ковтком він повертався до життя. Тампони з вати, вмочені в оливкову олію, здавалось, трохи вгамовували нестерпний біль. Нарешті голова його важко впала на подушку. Виснажене тіло жадало спочинку. Цей стан чи то напівсну, чи то напівзабуття був для нього, в усякому разі, порятунком від болю.

Розпитувати Мердока було неможливо, та коли ми переконались, що небезпека минула, Стекхерст обернувся до мене.

— Що це таке, Холмсе?! — вигукнув він. — Що це таке?

— Де ви його підібрали?

— Унизу, на березі. В тому самому місці, де спостигла смерть бідолашного Макферсона. Якби Мердок мав таке ж кволе серце, його б уже не було серед живих. Поки я тягнув його, мені не раз здавалося, що він уже мертвий. До школи було надто далеко, тож я й подався до вас.

— Ви бачили його на березі?

— Я йшов по краю кручі, коли почув його крик. Він стояв біля самісінької води, хитаючись, наче п’яний. Я збіг униз, накинув на нього дещо з одягу й витягнув нагору. Заради всього святого, Холмсе, зробіть усе можливе, не пошкодуйте сил, аби звільнити наші місця від цього прокляття, бо жити тут стає нестерпно. Чи ви з усією вашою світовою славою нічого не можете для нас зробити?

— Гадаю, що можу, Стекхерсте. Ходімо зі мною! І ви, інспекторе, теж. Зараз ми побачимо, чи не вдасться нам віддати вбивцю до ваших рук.

Полишивши Мердока турботам моєї економки, ми втрьох спустилися до фатальної лагуни. На рині маленькою купкою лежали рушники й одяг потерпілого. Я повільно йшов понад самісінькою водою, мої супутники вервечкою ступали за мною. Більша частина лагуни була зовсім мілка, і тільки під скелею, де утворився водорий, глибина сягала чотирьох-п’яти футів. Саме тут, у цьому чудовому прозоро-зеленому й чистому, мов кришталь, басейні, охоче купалися люди. Між підніжжям скелі й водою майже рівною лінією лежав ряд каміння, по ньому я й просувався вперед, пильно вдивляючись у воду. Я підійшов до найглибшого й найспокійнішого місця, коли мої очі нарешті побачили те, що шукали, і в мене вихопився переможний вигук.

— Ціанея! — закричав я. — Ціанея! Ось вона, "лев’яча грива"!

Дивна річ, на яку я показував, справді була схожа на чималий сплутаний клубок, видертий з лев’ячої гриви. На глибині трьох футів під водою на кам’янистому виступі розляглася дивовижна волохата істота, що коливалась і тремтіла, а в її довгих жовтих торочках видніли срібні ниті. Вона пульсувала, повільно й важко розширюючись і скорочуючись.

— Досить вона накоїла лиха. Тепер їй кінець! — вигукнув я. — Допоможіть мені, Стекхерсте! Знищимо вбивцю!

Над підводним виступом, де знайшла притулок ціанея, лежала чимала кам’яна брила, і ми з Стекхерстом заходились штовхати її, аж поки вона звалилась у воду, знявши величезний фонтан бризок. Коли брижі вляглися, ми побачили, що каменюка впала на підводний виступ. Обвислий краєчок жовтої оболонки, витикаючись з-під каменя, показав нам, що наша жертва знаходиться під ним. Звідти сочилася густа

масляниста каламуть, забруднюючи воду навколо й повільно підіймаючись на поверхню.

— Нічого не можу второпати! — вигукнув інспектор. Що ж це було, містере Холмсе? Я народився й виріс у цих місцях, але ніколи не бачив нічого подібного. Такого в Суссексі не водиться.

— На щастя для Суссекса, — зауважив я. — Її сюди занесло, мабуть, південно-західним штормом. Ходімо до мене, я познайомлю вас обох із жахливою пригодою одного чоловіка, який мав усі підстави назавжди запам’ятати свою власну зустріч з такою морською небезпекою.

Коли ми повернулися в мій кабінет, то побачили: Мердок настільки оговтався, що може сидіти. Він іще не зовсім прийшов до тями і час від часу здригався від болю. Затинаючись, він сказав, що пам’ятає тільки, як усе його тіло раптом пройняв жахливий біль і як він насилу виповз на берег.

— Ось книжка, — мовив я, взявши маленький томик, — яка першою пролила трохи світла на те, що навіки могло залишитися в темряві. Називається вона "На суходолі й на морі", написав її знаменитий спостерігач природи Дж. Дж. Вуд. Він сам мало не загинув від зустрічі з цим мерзенним створінням, тож пише з цілковитим знанням справи. Повна латинська назва цієї лиходійки Cyanea capillata; вона так само небезпечна для життя, як кобра, тільки укус цієї змії не такий болючий. Дозвольте мені зачитати вам короткий уривок:

"Якщо купальнику трапиться побачити нещільну округлу масу коричнево-жовтих плівок і волокон, щось дуже схоже на жмут шерсті з лев’ячої гриви й смужок срібного паперу, нехай стережеться. Це страшна жалюча Cyanea capillata".

Неможливо докладніше змалювати нашу згубну знайому!

Далі автор розповідає про власну зустріч з ціанеєю, коли він купався на березі графства Кент. Він з’ясував, що ця істота розпускає майже невидимі ниті на відстань в п’ятдесят футів і що кожному, хто опиниться в такому радіусі від її основного тіла, загрожує смерть. Навіть перебуваючи на деякій відстані від цих нитей, Вуд мало не заплатив життям. "Її численні щупальця-волосинки залишили на шкірі смуги ясно-рожевого кольору, що складались, як було виявлено при більш уважному дослідженні, з дрібних цяток, або гнійничків, і кожну таку цятку було зроблено мовби розпеченою голкою, яка діставала аж до нервів". Як пояснює автор, локальні больові відчуття майже не дають уявлення про ці витончені тортури. "Від гострого болю в грудях я впав, мов уражений кулею. Пульсу не стало, а потім серце шість чи сім разів якось дивно стрибнуло, начебто хотіло вирватися з грудей".

Ціанея майже вбила Вуда, хоч він зазнав її дії у хвилях океану, а не в мілкій і спокійній воді купального басейну. Він пише, що після цього ледве впізнав себе: таке бліде, зморшкувате й змарніле було його обличчя. Він випив бренді, цілу пляшку нахильці, і це, очевидно, врятувало його. Ось ця книжка, інспекторе. Віддаю її вам, вона, можете не сумніватися, правдиво пояснює трагедію, що спіткала бідолашного Макферсона.

— І, між іншим, виправдовує мене, — з кривою усмішкою зауважив Йен Мердок. — Я не ображаюсь ні на вас, інспекторе, ні на вас, містере Холмсе, бо ваші підозри були цілком природні. Я відчував, що ось-ось буду заарештований, і тепер мою репутацію врятовано тільки тому, що мене мало не спіткала доля мого нещасного друга.

— Ні, ні, містере Мердок. Я вже натрапив на слід і йшов по ньому, і якби сьогодні не затримали мене вдома, я, певно, став би на заваді цієї страшної для вас халепи.

— Але як же ви могли здогадатися, містере Холмсе?

— Я невситимий читач з неймовірно чіпкою пам’яттю на дрібниці. Слова "лев’яча грива" ні на мить не йшли мені з голови. Я був певний, що вже бачив їх у якомусь абсолютно несподіваному контексті. Ви самі переконалися, що вони дають якнайповніше уявлення про цю істоту. Я не маю сумніву, що вона плавала на поверхні, коли Макферсон побачив її, і ці слова були єдині, що могли застерегти нас від створіння — винуватця його смерті.

— Отже, я нарешті поза підозрами, — мовив Мердок, повільно зводячись на ноги. — Я теж повинен дещо вам пояснити, бо знаю, в якому напрямку йшли ваші розпитування щодо мене. Так, я справді кохаю цю дівчину, але від того дня, коли вона віддала перевагу моєму другові Макферсону, єдиним моїм бажанням було допомогти її щастю. Я зійшов з їхнього шляху і цілком вдовольнився роллю посередника. Мені часто доводилось передавати їхні записки, і саме через те, що вони довіряли мені, що Мод була мені дорога, я поспішив повідомити її про смерть мого друга, аби хтось інший не випередив мене і не зробив це раптово й жорстоко. Вона не схотіла розповісти вам, сер, про характер наших взаємин, боячись, що ви неправильно їх витлумачите і ваші підозри щодо мене зміцніють. А тепер, з вашого дозволу, я спробую добратися до школи, мені хочеться швидше лягти в ліжко.

Стекхерст простягнув йому руку.

— Всі ми знервовані до краю, — мовив він. — Пробачте за те, що було, Мердоку. Надалі ми краще розумітимемо один одного.

Вони пішли, по-дружньому взявшись попідруки. Інспектор залишився й мовчки втупився в мене своїми волячими очима.

— Оце здорово! — вигукнув він нарешті. — Я читав про вас, але не вірив. Це ж чудеса!

Я був змушений заперечливо похитати головою. Прийняти таку похвалу означало б принизити себе.

— Спочатку я діяв повільно, непростимо повільно, — сказав я. — Якби тіло було знайдено у воді, я навряд чи шукав би розгадку так довго. Мене збив з пантелику рушник. Бідолашному Макферсону було не до витирання, а я вирішив, що він і у воду не встиг увійти. Хіба ж міг я внаслідок цього припустити, що він зазнав нападу якоїсь морської істоти! Ось де я схибив. Ну що ж, інспекторе, я часто дозволяв собі кепкувати з вас, поліцейських, але тепер Cyanea capillata майже цілком відплатила мені за Скотленд-Ярд.